

Sånge kyrka

Den målade kyrkan

Den målade kyrkan

När Sångas kyrka byggdes omgärdades den helt av vatten. Kyrkan helgades åt jungfru Maria och Johannes döparen.

Sångas kyrka byggdes under 1100-talets sista fjärdedel. Då skrevs det som Sunga.

Från början låg kyrkan på en höjd omgiven av vatten. Förklaringen till namnet Sunga kan vara att det fanns många sund och vikar i området - Sunga skulle vara den sundiga socknen. Namnet kan även kopplas till verbet sjunga och syfta till vattnets ljud.

Första gången den nämns i skrift är 1308 när en fru Ingeborg testamenterar jord till kyrkan. I dag ligger den vid böljande åkrar och fält och precis invid den gamla sockenvägen.

I dag är det en populär kyrka för vigslar och dop.

På en höjd öster om kyrkan står **klockstapeln**. Den ursprungliga klockstapeln brann ner 1949 efter ett blixtnedslag. Den nya byggdes på samma ställe efter ritningar av konstnären Iwar Anderson och arkitekt B. Schill. Det är en öppen, tjärad klockbock som är täckt av spånklädd huv av sadeltaksmodell.

Klockorna göts 1660, troligtvis av klockgjutaren Johan Meyer i Stocholm.

Sedan 1992 ingår Sångas tillsammans med Färentuna, Skå och Hilleshögs kyrkor i den då nybildade Färingsö församling.

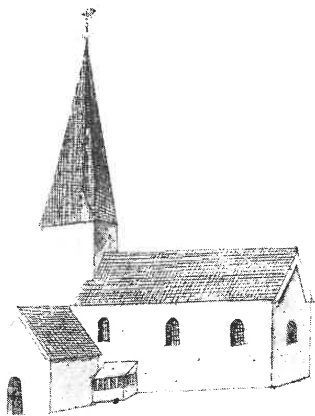
Sångas kyrka och kyrkogård är skyddade enligt 4 kapitlet kulturmiljölagen och ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården.

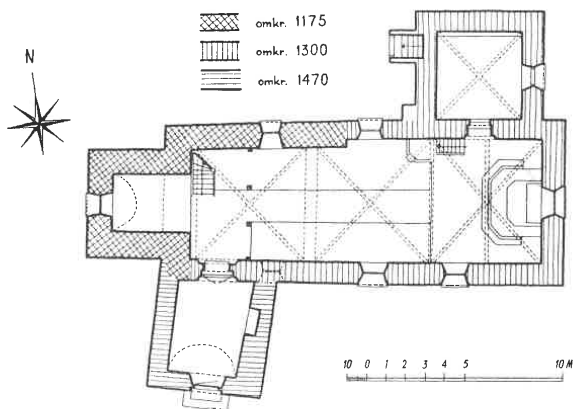
Kyrkobyggnaden

Sånga kyrka är byggd i kluven och vald gråsten. Från början byggdes det i romansk stil med långhus, ett anslutande smalare absidförsett kor och torn i väster. Den ursprungliga kyrkan blev till slut för trång och under 1300-talets början förlängdes långhuset österut. I långhusets norra mur finns en murklack som visar att förlängningen började där och därmed har de försökt behålla koret så länge det gick så att kyrkan kunde användas under byggnationen. Bland det sista som gjordes var att riva långhusets södra mur och den nya muren byggdes något tunnare än den tidigare. Den nuvarande portalen i gotisk stil byggdes in i muren. Det nya kyrkorummet täcktes av trätunnvalv med klöverbladsformad genomskärning.

Kyrkan vid tiden 1676—1680.

Efter Job. Hadorphs resor. Afritningar af kyrkor och kyrkoväpen i Upland 1676—1685 (ed. Vemberg 1917).

*Sånga kyrkas plan.
Skala 1:300.*

Sakristian byggdes på norrsidan samtidigt som kyrkan förlängdes. Den fick redan från början tegelvalv för att vara brand- och inbrottsssäker då kyrkans dyrgripar förvarades där. Under golvet fanns en stor källare som till en början bland annat användes som gravkammare.

100 år senare var det återigen dags för större byggarbeten. 40 dagars avlat beviljade ärkebiskop Johannes år 1431 åt alla som genom arbete eller på annat sätt bistod arbetet. Det gamla trävalvet skulle ersättas med tegelvalv. Ringkammaren under tornet förenades med långhuset och försågs med tunnvalv. I det valvet finns två hål för klocklinorna då kyrkklockorna fortfarande på den tiden var i tornet. När kyrkan senare fick större klockor byggdes klockstapeln. 1484 återinvigdes kyrkan.

Kyrktornet smalnar av något upp till och har fyra ljudgluggar åt alla väderstreck. De är försedda med svarttjärade luckor. Tornspiran är från 1730 och byggdes om efter ett blixtnedslag samma år. Dock fick den behålla sin 1500-tals form.

Vapenhuset tillkom på 1400-talet. Det byggdes framför den södra ingången täckt med ett tunnvalv av tegel. Ett långhusfönster åt söder byggdes då delvis för, men eftersom de ville ta vara på så mycket som möjligt av fönstrets dageröppning har vapenhuset en något orgelbunden placering.

Ingången till vapenhuset.

På bilden i Afritningar (se sid 6) syns en liten utbyggnad vid hörnet vapenhuset och långhuset. Det har varit ett så kallat gravhus som möjligtvis tillkom under mitten av 1600-talet.

Kyrkans fönsteröppningar vidgades första gången 1687 och därefter har de vidgats ytterligare några gånger. På norrsidan fanns från början inga fönster, men 1829 högs det östligaste fram och 1902 det västligaste. Samma år byggdes källaren under sakristian om till pannrum för varmluftsuppvärmning och den täcktes med betongvalv. Då sänktes även sakristians golv, vilket gjorde att övre delen av ingången från kyrkan till sakristian murades igen.

Interiör

Omkring 1470, under den stora renoveringen, dekorerades kyrkorummet och vapenhuset med muralmålningar. Det är okänt vem eller vilka som gjort dem, men gissningen är Albert Pictor eller någon av hans elever. Motiven är inspirerade av tiggarmunkarnas, dominikanernas och franciskanernas, predikningar om de tecken som ska förebåda världens undergång.

Målningarna överkalkades 1687 och togs fram på nytt 1902. Som konservator anlätades då en dekorationsmålare vars konsthistoriska kunskaper i princip var obefintliga. Behandlingen av målningarna var hårdhänta och ledde till felaktiga rekonstruktioner. Det förklarar varför t. ex. heliga Appolonia och heliga Gertrud har fått rejäl hårprydnad både på kind och haka. 1949 dämpades en del av övermålningen och målningarna konserverades. Ytterligare en restaurering och rengöring skedde 1994.

Målningarna i östra valvets östra och västra kappor visar fyra änglar som representerar de fyra evangelisterna. I de nedre delarna av samma kappor avmålades fyra änglar med Kristi pinoredskap.

I de södra och norra kapporna är de fyra latinska kyrkofäderna Gregorius, Hireonymus, Augustinus och Ambrosius avmålade.

På korets östra vägg är målningar-

Heliga Gertrud föddes 626 i Belgien. Hon framställs oftast i Benedikterordens dräkt hållande en kyrkomodell, bok eller abbedisestav. Hon är de resandes skyddshelgon.

na uppdelade i tre register på varsin sida om korfönstret.

Översta registret - till vänster om fönstret: Guds lamm med korsfanan. Till höger om fönstret: pelikanen med sina ungar. **Mellersta registret** - sex profeter och apostlar, varav en på varsin sida i fönstersmygen. **I nedersta registret** - från vänster: Andreas med snedkors, Hesekiel, Filippus med kors, Jeremias, Bartolomeus och en välklädd man i världsliga kläder. På korets södra vägg är det åtta profeter och apostlar fördelade på två register.

Heliga Erasmus var ett kristet helgon och martyr. Han föddes ca 240 eKr och dog ca år 303. Han är sjöfararnas skyddshelgon.

I mellersta valvet finns fyra inramade tavlor från legenden om Sankt Erasmus.

Södra kappan: tre beväpnade knektar för fram Erasmus i biskopornat inför domaren. **Västra kappan:** Erasmus iförd glödande pansarskjorta och hjälm. **Norra kappan:** Erasmus iförd endast biskopsmössa kokas i gryta. Därunder fyra änglar med musikinstrument.

Östra kappan: tre män lindar upp inälvorna ur Erasmus. **På södra väggen finns fyra scener i två rader.** På övre raden; nattvarden och Getsemane. I nedre raden; judaskyssen och Kristus inför Pilatus. **På norra väggen:** bebådelsen och Kristus vid 12 års ålder i templet.

På södra väggen finns fyra scener i två rader. På övre raden; nattvarden och Getsemane. I nedre raden; judaskyssen och Kristus inför Pilatus. **På norra väggen:** bebådelsen och Kristus vid 12 års ålder i templet.

På bågen mellan det mellersta och västra valvet syns Kristus i bröstbild överst. Under är det fem visa jungfrur på den ena sidan och fem ovisa jungfrur på den andra. Därunder två helgon på var sin sida; på södra sidan en väldigt skäggig helig Apollonia (som förstördes under restaurationen 1902) med tång och tand och heliga Helena med bok och kors. På norra sidan, återigen en förstörd målning, heliga Gertrud med kyrkomodell och så heliga Birgitta sittande med uppslagsbok i handen.

I vapenhuset finns målningar på tecknen som ska förebåda världens undergång.

Varje bild har en text på latin som berättar om händelserna. Det börjar på östra sidan och inledningsbilden är Hieronymus som skriver ner profetian om de 15 förebuden. Därefter följer tecknen om havet som sjunker tillbaka, fiskar som hoppar upp och vidare till när träden svettas blod och husen störtar samman och brinner. Det avslutas med att allt levande dör och himmel och jord brinner upp och så till sist den yttersta domen.

En av Sveriges äldsta landskapsmålningar

finns i kyrkan. Den föreställer kyrkoherde Bengt Tynesson och hans sex barn. I slutet av mars 1584 gick de genom isen i Igelviken och drucknade. Tavlan är en minnestavla över dem där de tillber den korsfäste Jesus. I bakgrunden syns Svartsjö slott (som brann under slutet av 1600-talet), prästgården och gamla Skå kyrka med runt torn.

Det finns **tre oljemålningar** som föreställer när Jesus visas för folket, Gisslingen och Törnekröningen. De är utförda av samma konstnär vid 1600-talets slut. En fjärde oljemålning; Frälsaren med törnekrona är en gåva från 1847. Två porträtt föreställer pastor Cruzelius (1685-1717) och hans maka. En mezzotintogravyr - Maria och Magdalena vid Jesus kors - är signerad av den tyske konstnären Joh. El. Ridinger (1698-1767).

Predikstolen tillverkades på 1600-talet, möjligtvis av lübeckmästaren Michael Sommer. Korgen är gjord av snidat och delvis bemålat trä. Den har förgyllda träskulpturer föreställande de fyra evangelisterna. Korgens övriga ytor är fyllda med rik ornamentik och genrescener i intarsia. Ljudtaket kröns av David med harpan och runt takkanten står det på latin: OS MENTEM ET LINGVAM TV BONE IESV REGE NOSTRAM (= Du gode Jesus styr över vår mun, sinne och tunga).

Det är okänt när predikstolen kom till kyrkan, men förmodligen under 1600-talets andra hälft. Innan dess kan den ha stått i slottskapellet på Svartsjö. Timglaset skänktes 1687 av lantmätaren Nils Herling.

Dopfunten är kyrkans äldsta föremål och tillverkad under slutet av av 1100-talet. Den är gjord i kalksten och dekorerad med djur och stiliserade växtornament. Kyrkliga syföreningen skänkte 1956 ett silverfat till funten.

Från det gamla altarskåpet finns en **träskulptur föreställande Maria och Elisabeth** kvar. Det tillverkades under 1470-talet och föreställer deras möte. I kropparna är det fyrkantiga utskärningar där deras foster syns. Hos Maria är Jesus upprätt medan hos Elisabeth har Johannes fallit på knä med upplyfta händer.

Det finns tre ljuskronor av mässing, samtliga skänkta av sockenbor vid olika tillfällen.

1. Ljuskrona med åtta armar skänktes av Sven Monson Falk och Christina Hansdotter 1648. Den förbättrades 1680 till deras dotter Elisabeths begravning - dottern hade varit änkedrottning Hedvig Eleonoras fatburskvinna.

2. Ljuskrona med sju armar (en saknas) i en krans skänktes av befallningsmannen på Svartsjö, Gustaf Hend. Greip och Christina Ollengren 1679.

3. Sexton ljusarmar fördelade på två kransar, staven krönts av en ängel med palmkvist och avslutad med kula med följande inskrift: GUDH TILL ÄHRA SÅNGA KYRCKIO TILL PRYDNAT ÄR DENNA CRONA FÖRÄHRAT AF ANNA KNOCKEN ANNO 1693. Anna Knochen ska ha varit barnmorska vid hovet under Karl XI:s tid.

Den stulna kistan.

Georg Stiernhielm (1590-1672) var språkforskare, ämbetsman, skald - och även kallad "den svenska diktkonstens fader".

Med både sjukdom och ekonomiska bekymmer i bagaget avled Stiernhielm 1672, men det dröjde många år innan hans kista hamnade i jorden. I brist på pengar förvarades den i Klara kyrkas likhus. 1686 gifte sig Stiernhielms dotter med lagmannen Johan Sylvius (1620-90) på Bromma gård i Sångas socken. Genom Sylvius försorg hamnade kistan i gravvalvet under altaret i Sångas kyrka. Fast den vilan blev inte alltför långvarig eftersom kistan plockades upp 1797 för att ge plats åt någon annan och den hamnade i materialboden. 1835 stals kistan.

Det sägs att många år senare var det en dräng som på sin dödsbädd bekände ett brott. Han och några andra karlar i byn hade stulit kistan, som var av koppar, för att göra brännvinskannor. Enligt en sägen spreds likdelarna som låg i kistan ut i närheten av den s.k. Prästgårdskullen.

På 1680-talet gjordes den **första bänkinredningen** och även läktare byggdes för att fler skulle få plats. Bänkinredningen eldades upp 1902 och ersattes med annan. 1949 tillkom de nuvarande bänkarna. De är målade i brunt och gult med grå och röda lister runt fyllningarna.

Kyrkan fick sin första orgel 1850, men redan 1856 behövde den repareras. 1884 fick kyrkan en ny orgel - byggd 1797 av hovvaktmästaren Pehr Nicklas Forsberg på uppdrag av kung Gustav IV Adolf. Orgeln skänktes först till Lovö kyrka, men när de inte längre hade behov av den gick den tillbaka till dåvarande kungen - Oscar II - som i

sin tur skänkte den vidare till Sänga kyrka. 1964 revs den gamla läktaren för att ge plats åt den nyinköpta Grönlundsorgeln. Den gamla Forsbergorgeln hamnade i Skå kyrka, men 2009 beslutades det att den skulle tas tillbaka. Läktaren byggdes om och orgeln fick återvända till Sänga.

Kyrkomiljön

Kyrkogården har utvidgats åt väster vid två tillfällen; 1832 och 1919. Den äldre delen har planterade askar och lönnar och den yngre delen björkar. Kyrkogården omgärdas av en kallmurad gråstensmur som tillkommit i etapper. 1919 fick dåvarande kyrkoherde Herman Palm godkänt av riksantikvarieämbetet att riva den del av muren som skiljde den gamla och nya kyrkogården åt i väster. I nordvästra hörnet finns en liten minneslund omgärdad av en låg häck.

Det finns två stigluckor. Den södra är daterad till 1400-talets andra hälft och den östra är uppförd 1674 på änkedrottning Hedvig Eleonoras bekostnad. I norra delen av kyrkogården ligger ett **bårhus och gravkapell** av vitrappat tegel. Det byggdes 1950 efter ritningar av arkitekt B. Schill. I kapellet finns en stor väggmålning av konstnären Josef Miklós (1901-1990). I dag används det som bisättningsrum.

Vid kyrkogårdens nordöstra hörn ligger en långsmal röd bod. I dag är den personalkontor och verkstad, men tidigare tjänade den som vedbod och toalett åt skolan.

Öster om kyrkan ligger Kyrkskolan. Huset byggdes under slutet av 1800-talet och skolan lades ner 1971. Några år senare var det inspelningsplats för filmatiseringen av Astrid Lindgrens Madicken. I dag är ena halvan privatbostad och den andra delen lokal för församlingens syförening. Norr om det gamla skolhuset ligger ett likadant hus, som också var skola, men det är inte längre i församlingens ägo. Det huset finns med på en karta från 1851.

Mellan de två större husen ligger **Kyrkstugan.** Den används i dag till bland annat kyrkkaffe och minnesstunder. Den byggdes möjligtvis under början av 1800-talet och har tjänat som skolhus samt lärarbostad och kyrkvaktmästarbostad. Även en klockarestuga ska ha funnits på platsen, men om det är samma hus eller inte, vet vi inte.

Del av Miklós väggmålning.

På en karta från 1600-talet finns en klockaregård utritad på den plats där klockstapeln i dag står. I ett brev till ärkebiskopen skriver kyrkoherde Crusselius om branden i klockaregården och att den ska byggas upp på annan plats. Brevet är daterat 4 februari 1697.

Askgravlunden ligger uppe på höjden vid klockstapeln. Den togs i bruk 2016. Själva smidesträdet är tillverkat av smeden och färingsö-bon Yngve Nordmark.

Herman Palm (1863-1942), präst och kompositör. 1911-34 var han kyrkoherde i Sånga och Skå församlingar. I Stenhamra församlingsgård är Herman Palmsalen uppkallad efter honom liksom adressen där församlingsgården ligger. Herman Palm och hans fru är begravda på Sånga kyrkogård.

Kyrkskolan. I dag är det privatbostad och lokal för kyrkliga syföreningen.

Kort översikt över århundraden

1100-talet	Kyrkan byggs.
1300-talet	Långhuset förlängs åt öster. Sakristian byggs.
1400-tal	Kyrkan byggs om och de gamla trävalven ersätts med tegelvalv. Ringkammaren under tornet förenas med långhuset. Vapenhuset tillkommer och kyrkan får sina muralmålningar.
1600-tal	Målningarna kalkas över. Kyrkan får en predikstol. De små medeltida fönsteröppningarna vidgas för första gången.
1700-tal	Kyrkans nuvarande tornspira byggs efter att ett blixtnedslag förstört den förra.
1800-tal	Kyrkan får sin första orgel, som byts ut bara några år senare, och kyrkan får i stället sin nuvarande orgel. Kyrkogården utvidgas.
1900-2000-tal	Kyrkogården utvidgas ytterligare. Kalkmålningarna knackas alltför hårdhänt fram och förstörs. Nytt försök att rädda dem görs 1949 och 1994.

Summary in English

Sånga Church was constructed in the last quarter of the 12th century, situated at that time on a hill surrounded by water. It is first mentioned in writing in 1308, when Mrs Ingeborg left land to the church – and was referred to then as Sunga. This name could be explained by the fact that there were many straits and bays in the area, or it could be associated with the Swedish verb 'sjunga' (to sing), referring to the sound of the water.

The church was expanded in the 14th century. The nave was extended and the vestry added. It was expanded further in the 15th century, with the addition of a porch. The murals were also painted during this period. The porch features murals depicting the Fifteen Signs of Doomsday.

The 17th century saw the murals whitewashed, and when they were uncovered again during restoration work in 1902, this process was performed so carelessly that many of them were destroyed. This explains the beards visible on St Apollonia and St Gertrude. New attempts to salvage them were made in 1949 and 1994.

The font, made of limestone, is from the 12th century. Its silver dish was donated in 1956 by the church sewing circle. The pulpit was made in the 1600s, possibly by Michael Sommers, a master craftsman from Lübeck. It probably was placed in the church in the late 17th century.

The organ, from 1797, was built by kammarvaktmästare (roughly equivalent to chamberlain) Pehr Niklas Forsberg. It was first donated to Lovö Church, but was then given to Sånga Church by the then king.

The Sånga Church complex also includes the tiny church hall and the church school, with half the building being residential and the other half the venue for the parish sewing circle.

Since 1992 Sånga, along with the churches in Färentuna, Skå and Hilleshög, has been part of the then newly formed Färingsö parish.

Texter och fakta är hämtade från
Sångkyrka av Färingsö församlings kyrkoråd 1996
Sångkyrka av Lisa Sundström
Stockholms stift, 2008
Sångkyrkogård av Martina Berglund
Stockholms stift, 2012
Kyrkor kring Stockholm av Stig Haglund och Rolf
ArensbergFörlaget Kulturkonst 1981
Sveriges kyrkor - Uppland Band VI.. Häfte 2. Armin Tuulse
Generalstabens Litografiska Anstalts förlag 1956
Organister och klockare i Uppland 1600-1870 Svartsjö kontrakt
av Lars-Erik Larsson
Almqvist & Wiksell 1977

Broschyren är sammanställd av:
Elin Eldestrand och Joakim Jonsson
i samråd med Anna-Lisa Järn, Inga-Lill Zell och Anna-Lena Björk

Foto:
Elin Eldestrand, Joakim Jonsson och Lars Lindgren.

Tryck:

